

“Φόρουμ για την κρίση και την ανάπτυξη”

Η εκπαίδευση σαν βασική συνιστώσα της αναπτυξιακής δυναμικής των περιοχών

Πανώρη Αναστασία

Ηλεκτρολόγος Μηχανικός & Μηχ. Η/Υ ΑΠΘ, MSc στην Οικονομική Επιστήμη ΠΑΜΑΚ

Υπ. Δρ. ΤΟΠΑ Πάντειο Πανεπιστήμιο

(Εκτενής περίληψη της εισήγησης που παρουσιάστηκε στο Μεταπτυχιακό Φόρουμ για την ‘Κρίση και την Ανάπτυξη’ των ερευνητικών Μονάδων ΕΜΧΑ/ΑΠΘ και ΕΜΠΑΠ/ΠΑΜΑΚ, 15/12/2014)

Σκοπός της παρουσίασης αυτής είναι να αναδείξει τον προεξέχοντα ρόλο της εκπαίδευσης ως έναν από τους βασικότερους παράγοντες που μπορεί να επηρεάζουν την αναπτυξιακή διαδικασία των περιοχών. Η εκπαίδευση τόσο σαν χαρακτηριστικό του κάθε ατόμου, όσο και της κάθε περιοχής μπορεί να έχει έναν κομβικό ρόλο στις προοπτικές εξέλιξης της κάθε περιοχής μέσα από τη δράση πολλαπλών μηχανισμών.

Γενικότερα, η εκπαίδευση μπορεί να αποτελέσει ένα πολύ ορθό μέτρο καθορισμού του διαθέσιμου ανθρώπινου κεφαλαίου που υπάρχει σε κάθε περιοχή. Σύμφωνα με τις μέχρι τώρα κυρίαρχες οικονομικές προσεγγίσεις, το διαθέσιμο ανθρώπινο κεφάλαιο των περιοχών αποτελεί έναν από τους ισχυρότερους παράγοντες που μπορούν να δώσουν ώθηση στην αναπτυξιακή διαδικασία. Κατά συνέπεια λοιπόν, η μέτρηση του μεγέθους της εκπαίδευσης, χωρίς αυτή να επικεντρώνεται μόνο στα ανώτερα κλιμάκιά της, αλλά προσπαθώντας να συμπεριλάβει όλα τα επίπεδα που υπάρχουν, από τα χαμηλότερα μέχρι και τα ανώτερα, αποτελεί ένα κομβικό σημείο της διαδικασίας διερεύνησης του τρόπου με τον οποίο αυτή επηρεάζει αλλά και επηρεάζεται από την οικονομική δομή των περιοχών.

Χρησιμοποιώντας σαν βάση το σύνολο της επίσημης εκπαίδευσης που έχει αποκτήσει κάθε άτομο μέσα από την εκπαιδευτική διαδικασία, μπορεί να υπολογιστεί σταδιακά το συνολικό εκπαιδευτικό επίπεδο των περιοχών ξεκινώντας από τις χαμηλότερες διοικητικές μονάδες και προχωρώντας προς τις ανώτερες. Έτσι, μπορεί να αποκτηθεί μία ευρύτερη εικόνα για την εξελικτική διαδικασία του φαινομένου αυτού διαχρονικά μέσα στο εσωτερικό της χώρας χρησιμοποιώντας σαν σημεία αναφοράς τις απογραφές.

Επιπλέον, σε ένα δεύτερο επίπεδο ανάλυσης το οποίο ξεπερνάει την ποσοτική προσέγγιση του μεγέθους της εκπαίδευσης είναι σημαντικό να γίνει μία προσπάθεια ανάλυσης του τρόπου με τον οποίο αυτή κατανέμεται στο χώρο. Σε αυτό το σημείο, αρχίζει να γίνεται λόγος πλέον για μία περισσότερο ποιοτική προσέγγιση της εκπαίδευσης σαν παράγοντα που ενδεχομένως επηρεάζει την άνιση ανάπτυξη των περιοχών. Η μέτρηση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων με τη χρήση δεικτών όπως η τυπική απόκλιση και ο δείκτης GINI μπορεί να αναδείξει πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο που η πιθανώς άνιση κατανομή του εκπαιδευτικού επιπέδου στο χώρο μπορεί να οδηγεί σε μία αντίστοιχα άνιση κατανομή των εισοδημάτων, ή και το αντίστροφο. Η διερεύνηση της σχέσης αιτιότητας αυτών των μεγεθών μπορεί να οδηγήσει σε συμπεράσματα σχετικά με το εάν η εκπαίδευση μπορεί να αποτελέσει ένα εργαλείο πολιτικής και ρύθμισης, μέσω του οποίου μπορεί να επιτευχθεί μείωση των ανισοτήτων στην κοινωνία και καλύτερη κατανομή των εισοδημάτων.

Ο συνδυασμός των δύο παραπάνω προσεγγίσεων, της ποσοτικής και της ποιοτικής, μπορεί να οδηγήσει σε μία περισσότερο ολοκληρωμένη εικόνα του εκπαιδευτικού επιπέδου της χώρας. Μπορεί η ομαδοποίηση με βάση τα εκπαιδευτικά χαρακτηριστικά των περιοχών να επιφέρει παρόμοια αποτελέσματα με εκείνα που θα προέκυπταν από την αντίστοιχη ομαδοποίηση με βάση οικονομικά χαρακτηριστικά; Με άλλα λόγια μπορεί περιοχές που θεωρούνται ανεπτυγμένες σε εκπαιδευτικούς όρους να παρουσιάζουν αντίστοιχη συμπεριφορά και όταν μιλάμε σε όρους οικονομικής ανάπτυξης; Υπάρχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά τους που ενδεχομένως επηρεάζουν προς την ίδια κατεύθυνση και τις δύο μορφές εξέλιξης;

Όλα τα παραπάνω ερωτήματα αφορούν κυρίως τη μελέτη της εκπαίδευσης εκ των υστέρων, δηλαδή σε συγκεκριμένες χρονικές στιγμές χωρίς να μας αφορά η διαδικασία σχηματισμού του ανθρώπινου κεφαλαίου, αλλά το τελικό αποτέλεσμα. Μιλώντας όμως για τη μελέτη του εκπαιδευτικού επιπέδου των περιοχών δεν μπορεί κανείς να παραλείψει και τις διαδικασίες μέσω των οποίων αυτό σταδιακά διαμορφώνεται και σχηματίζεται. Στις διαδικασίες αυτές κυρίαρχο ρόλο παίζουν παράγοντες όπως η μετανάστευση και η ελκυστικότητα των περιοχών.

Οι μεταναστευτικές ροές που παρουσιάζονται στο εσωτερικό της χώρας αποτελούν ίσως έναν από τους σημαντικότερους μηχανισμούς διαμόρφωσης των αποθεμάτων του ανθρώπινου κεφαλαίου στις διάφορες περιοχές, επηρεάζοντας με αυτό τον τρόπο την αναπτυξιακή τους διαδικασία. Η εκπαίδευση παίζει σημαντικό ρόλο στο σχηματισμό αυτών των ροών τόσο σε ατομικό επίπεδο, όπου σύμφωνα και με τη βιβλιογραφία τα εκπαιδευμένα άτομα τείνουν να παρουσιάζουν μεγαλύτερη κινητικότητα, αλλά και σε περιφερειακό. Περιοχές όπου υπάρχουν ήδη αυξημένα αποθέματα ανθρώπινου κεφαλαίου, δηλαδή υψηλά επίπεδα εκπαίδευσης, τείνουν να διατηρήσουν αλλά και να προσελκύουν τα εξειδικευμένα άτομα προς αυτές. Άρα λοιπόν, μέσα από τη μελέτη των εσωτερικών μετακινήσεων μέσα στη χώρα θα μπορέσουν να αναδειχθούν φαινόμενα όπως ο σωρευτικός χαρακτήρας της εκπαίδευσης καθώς και η ικανότητά της να αυξάνει το κίνητρο για μετανάστευση, μειώνοντας ταυτόχρονα το κόστος των μετακινήσεων.

Η εύρεση δεδομένων σχετικά με τη μελέτη των παραπάνω φαινομένων ειδικότερα σε χαμηλό χωρικό επίπεδο, αποτέλεσε και συνεχίσει να αποτελεί μία δύσκολη διαδικασία. Ειδικότερα, για τον υπολογισμό του εκπαιδευτικού επιπέδου των περιοχών χρησιμοποιήθηκαν τα αντίστοιχα στοιχεία από τις Απογραφές Πληθυσμού - Κατοικιών των ετών 1991, 2001 και 2011 που δίνονται στην ιστοσελίδα της ΕΛΣΤΑΤ και αναφέρονται στο εκπαιδευτικό επίπεδο των ατόμων. Επιπλέον, τα ίδια στοιχεία χρησιμοποιήθηκαν και για τον υπολογισμό των δεικτών της εκπαιδευτικής ανισότητας. Αντίστοιχα, για τη μελέτη των εσωτερικών μεταναστευτικών κινήσεων σε επίπεδο Περιφερειών και Νομών και με σκοπό να κατασκευαστούν τα αντίστοιχα κυκλικά διαγράμματα και βαρυτικά μοντέλα που περιγράφουν επαρκώς το φαινόμενο, έγινε χρήση επιπλέον στοιχείων από τις απογραφές, στις οποίες αναφέρεται ο τόπος κατοικίας πριν 5 χρόνια και κατά τη στιγμή της απογραφής. Τέλος, πρέπει να αναφερθεί ότι η έρευνα βρίσκεται σε εξέλιξη οπότε είναι πιθανό να χρησιμοποιηθούν και επιπλέον πηγές δεδομένων προκειμένου να εμπλουτιστούν τα αποτελέσματα.

Κλείνοντας μπορούμε να δούμε ότι η παρούσα μελέτη αποτελεί μία ολοκληρωμένη προσέγγιση για την εκπαίδευση στη χώρα, η οποία προσπαθεί να συνδέσει τον παράγοντα αυτό με την οικονομική ανάπτυξη των περιοχών. Η σύνδεση αυτή μπορεί να έχει τόσο χωρική διάσταση, βλέποντας πώς χαρακτηριστικά του χώρου επηρεάζουν τη διαμόρφωση του εκπαιδευτικού επιπέδου των περιοχών, αλλά και διαχρονικό χαρακτήρα, επικεντρώνοντας την προσοχή στις φυγόκεντρες και κεντρομόλες δυνάμεις που αλληλεπιδρούν για το σχηματισμό των μεταναστευτικών ροών, οι οποίες τελικά διαμορφώνουν το ανθρώπινο κεφάλαιο των περιοχών σε μεγάλο βαθμό.